

VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

LƯU TUẤN HIẾU

**PHÁT TRIỂN LÂM NGHIỆP TRÊN ĐỊA BÀN
TỈNH BẮC GIANG TRONG NỀN KINH TẾ
THỊ TRƯỜNG HIỆN NAY**

Chuyên ngành: Kinh tế chính trị

Mã số: 931.01.02

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ KINH TẾ

HÀ NỘI - 2018

Công trình được hoàn thành tại:

**HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI
VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Đoàn Xuân Thủy

Phản biện 1: GS.TS Nguyễn Kế Tuấn

Phản biện 2: PGS.TS Cù Chí Lợi

Phản biện 3: PGS.TS Ngô Tuấn Nghĩa

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng chấm luận án cấp Học viện, tại:
Học viện Khoa học xã hội, 477 Nguyễn Trãi, Thanh Xuân, Hà Nội

Vào hồi giờ, ngày tháng năm 2018

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia
- Thư viện Học viện khoa học xã hội

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Hiện nay, khu vực nông, lâm, ngư nghiệp vẫn đang giữ vai trò quan trọng trong phát triển kinh tế - xã hội, trong đó ngành lâm nghiệp Việt Nam là một ngành kinh tế kỹ thuật đặc thù bao gồm tất cả các hoạt động gắn liền với sản xuất hàng hoá và dịch vụ từ rừng như các hoạt động bảo vệ, gây trồng, khai thác, vận chuyển, sản xuất, chế biến lâm sản và các dịch vụ môi trường có liên quan đến rừng, hoạt động trên diện tích phân bố chủ yếu là trên cao, vùng sâu, vùng xa, đồi núi của cả nước. Trong những năm trước đây tình trạng suy thoái rừng, mất rừng do khai thác quá mức và chuyển đổi mục đích sử dụng đất lâm nghiệp thiếu quy hoạch đang có nguy cơ làm cạn kiệt tài nguyên (đất, nước, rừng...) ảnh hưởng lớn đến môi trường sinh thái. Nguyên nhân của tình trạng trên có nhiều, từ trồng, khai thác, sử dụng, quản lý và bảo vệ, mặt khác trong điều kiện kinh tế thị trường thì vấn đề nhu cầu về gỗ và lâm sản ngoài gỗ rất lớn dẫn đến tình trạng khai thác triệt để tài nguyên rừng, ngoài ra những giá trị về môi trường sinh thái, đa dạng sinh học ít được quan tâm đúng mức. Do vậy, phát triển ngành lâm nghiệp có hiệu quả và bền vững là hết sức cần thiết góp phần quan trọng vào bảo vệ môi trường, bảo tồn đa dạng sinh học, xoá đói, giảm nghèo, đặc biệt cho người dân miền núi, góp phần ổn định xã hội và ANQP.

Bắc Giang là tỉnh miền núi có diện tích đất lâm nghiệp tương đối lớn, chiếm 36,46% tổng diện tích tự nhiên và có nhiều điều kiện tự nhiên tương đối thuận lợi, là địa phương có thể mạnh để phát triển sản xuất lâm nghiệp theo hướng sản xuất hàng hóa lớn trong điều kiện KTTT. Tuy vậy, ngành lâm nghiệp chưa phát huy tốt các tiềm năng và lợi thế, thực trạng hiện nay trên địa bàn tỉnh cho thấy năng suất và chất lượng rừng trồng còn thấp, chưa đáp ứng được nhu cầu lâm sản cho phát triển kinh tế xã hội, đặc biệt nguyên liệu cho công nghiệp chế biến và xuất khẩu, đối với công cuộc xoá đói giảm nghèo còn hạn chế, thu nhập của người làm nghề rừng thấp và chưa ổn định, chưa ổn định đời sống đồng bào ở vùng sâu, vùng xa còn gặp nhiều khó khăn, tỷ lệ đói nghèo cao và đa số đồng bào các dân tộc ở miền núi chưa thể sống được bằng nghề rừng.

Tuy nhiên, trong bối cảnh của nền kinh tế thị trường ở Việt Nam, phát triển lâm nghiệp của cả nước nói chung, Bắc Giang nói riêng còn nhiều bất cập, cần có những nghiên cứu hệ thống, toàn diện nhìn từ góc độ chuyên ngành kinh tế chính trị, nhất là phát triển kinh tế lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường, mà thực chất là phát triển lâm nghiệp hàng hóa, vừa tuân theo các quy luật chung của phát triển kinh tế, vừa thể hiện tính đặc thù của ngành lâm nghiệp, với tư cách là ngành kinh tế đặc thù với những chủ thể kinh doanh đặc thù. Để góp phần giải quyết vấn đề này, trên cơ sở nghiên cứu lý luận và từ thực tiễn ở tỉnh Bắc Giang, tác giả lựa chọn đề tài: **“Phát triển lâm nghiệp trên địa bàn tỉnh Bắc Giang trong nền kinh tế thị trường hiện nay”** để nghiên cứu làm luận án Tiến sĩ chuyên ngành Kinh tế chính trị.

2. Mục tiêu nghiên cứu

2.1. Mục tiêu tổng quát

Trên cơ sở làm rõ cơ sở lý luận về phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường dưới hình thái lâm nghiệp hàng hóa, vừa tuân thủ theo các quy luật chung của phát triển kinh tế, vừa thể hiện tính đặc thù của ngành lâm nghiệp với tư cách là ngành kinh tế đặc thù với những chủ thể kinh doanh đặc thù, thực hiện đánh giá thực trạng phát triển lâm nghiệp trên địa bàn Bắc Giang thời gian qua và đề xuất những giải pháp để phát triển lâm nghiệp trên địa bàn tỉnh Bắc Giang trong thời gian tới.

2.2. Mục tiêu cụ thể

- Làm rõ cơ sở lý luận về sự phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường

- Nghiên cứu kinh nghiệm thực tiễn phát triển lâm nghiệp một số quốc gia và địa phương trong nước và rút ra bài học cho tỉnh Bắc Giang.

- Phân tích, đánh giá thực trạng phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường trên địa bàn tỉnh Bắc Giang giai đoạn 2000 - 2016; làm rõ những mặt được, hạn chế, nguyên nhân hạn chế.

- Đề xuất một số quan điểm định hướng và giải pháp phát triển lâm nghiệp trong kinh tế thị trường trên địa bàn tỉnh Bắc Giang giai đoạn đến năm 2025, tầm nhìn 2035.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là lâm nghiệp với tư cách là ngành

kinh tế có tính đặc thù đa chức năng (kinh tế, xã hội, môi trường...) trong mối quan hệ giữa Nhà nước - thị trường - các chủ thể sản xuất kinh doanh lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường dưới góc nhìn kinh tế chính trị.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi về nội dung

Luận án nghiên cứu phát triển lâm nghiệp nói chung, không đi sâu nghiên cứu chi tiết về vấn đề thu nhập, giảm nghèo, đời sống, văn hóa cụ thể. Luận án không chú trọng nghiên cứu, đề xuất các giải pháp mang tính kỹ thuật, mà chủ yếu là tiếp cận thể chế; vấn đề quản lý; mối quan hệ giữa Nhà nước - thị trường - các chủ thể SXKD lâm nghiệp sao cho phù hợp sẽ có tác động tới phát triển sức sản xuất, phân công lao động, quy mô sản xuất...; các quan điểm và các giải pháp mang tính định hướng, tính phương pháp luận của kinh tế chính trị nhằm phát triển lâm nghiệp trong nền KTTT thời gian tới.

Về mặt không gian: Nghiên cứu trên bình diện tổng thể ngành lâm nghiệp trên địa bàn tỉnh Bắc Giang.

Về mặt thời gian: Nghiên cứu thực trạng phát triển lâm nghiệp hàng hóa trên địa bàn tỉnh Bắc Giang trong giai đoạn từ 2000 đến 2016, đề xuất định hướng và giải pháp đến năm 2025 và tầm nhìn đến năm 2035.

4. Phương pháp nghiên cứu

4.1. *Hướng tiếp cận:* tiếp cận thể chế; tiếp cận hệ thống; tiếp cận ngành nghề...

4.2. *Khung nghiên cứu:* sơ đồ *Khung nghiên cứu của luận án*.

4.3. *Phương pháp nghiên cứu chủ yếu*

- Thu thập tài liệu, thông tin thứ cấp; tổng hợp, thống kê, so sánh; xử lý và phân tích thông tin; Định tính; trừu tượng hóa khoa học; PRA.

5. Những đóng góp mới về khoa học của luận án

Về mặt lý luận: Luận án đã góp phần hệ thống hóa và là rõ hơn đặc điểm phát triển lâm nghiệp trong kinh tế thị trường, đặc biệt là về tính đa dạng của phân công lao động, sản phẩm và mối quan hệ nhà nước - thị trường - các chủ thể sản xuất kinh doanh trong phát triển lâm nghiệp trên cơ sở lợi ích trong nền kinh tế thị trường; góp phần luận giải rõ hơn vai trò của phát triển lâm nghiệp trong kinh tế thị trường và hội nhập quốc tế và những nội dung cần thực hiện để phát triển lâm nghiệp trong kinh tế thị trường;

đồng thời luận giải rõ hơn vai trò của nhận thức về quá trình BV&PTR và động lực của các chủ thể sản xuất lâm nghiệp trên cơ sở lợi ích trong phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường.

Về mặt thực tiễn: Trên cơ sở phân tích, đánh giá khách quan thực trạng phát triển ngành lâm nghiệp trên địa bàn tỉnh Bắc Giang, một tỉnh có tỷ lệ diện tích đất lâm nghiệp lớn, thuộc khu vực trung du miền núi của Việt Nam, nơi tập trung các hộ nông dân đa phần là người dân tộc thiểu số, luận án đã đúc rút được những thành tựu, hạn chế chủ yếu và đặc biệt là đã đề xuất các nhóm giải pháp để thúc đẩy phát triển lâm nghiệp trên địa bàn tỉnh Bắc Giang trong thời gian tới.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

Về lý luận: Luận án sẽ góp phần làm rõ một số vấn đề lý luận cơ bản về phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường trong thời gian tới.

Về thực tiễn: Từ thực tế ở tỉnh Bắc Giang, luận án đã hướng tới sự khái quát cao hơn vấn đề phát triển kinh tế lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường cho cả khu vực miền núi trung du phía Bắc nước ta, nơi có điều kiện tương đồng nhất về điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội. Luận án có thể làm tài liệu tham khảo trong nghiên cứu, giảng dạy ở các trường trung cấp, cao đẳng, đại học khối ngành kinh tế nông, lâm nghiệp, phát triển nông thôn; là gợi ý cho cơ quan hoạch định chính sách của Đảng và Nhà nước.

7. Cơ cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo, phụ lục, kết cấu của luận án gồm 4 chương:

Chương 1: Tổng quan nghiên cứu.

Chương 2: Cơ sở lý luận và thực tiễn về phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường

Chương 3: Thực trạng phát triển lâm nghiệp trên địa bàn tỉnh Bắc Giang trong nền kinh tế thị trường hiện nay.

Chương 4: Định hướng và giải pháp phát triển lâm nghiệp trên địa bàn tỉnh Bắc Giang đến năm 2025, tầm nhìn 2035.

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

1.1. TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU TRÊN THẾ GIỚI

1.1.1. Tình hình nghiên cứu các vấn đề chung có liên quan đến lâm nghiệp và phát triển lâm nghiệp

Nghiên cứu của Cao Guangxia (1997); Cadeliha. R.V (1998); Domingo T. Baccalla (1993); Gilmour D.A. and Fisher R.J. (1997); Yadav G.Roy S.B (1997); Prado (1995); Fesfferson Fox và Deanna Donoran (1997); Chist Garforth (1996)... các tác giả tập trung vào các nội dung sau:

- Khái quát về ngành lâm nghiệp vị trí, vai trò, đặc trưng của lâm nghiệp;
- Nghiên cứu làm sao quản lý được nguồn tài nguyên thiên nhiên và góp phần giải quyết các vấn đề về KTXH của người dân ở vùng có rừng;
- Phát triển lâm nghiệp cộng đồng, lâm nghiệp xã hội gắn với giải quyết các mối quan hệ giữa người dân với tài nguyên rừng, giải quyết vấn đề phá rừng, khai thác tài nguyên thiên nhiên quá đáng;

1.1.2. Tình hình nghiên cứu các vấn đề về quản lý, luật pháp, tổ chức sản xuất và phát triển lâm nghiệp theo hướng bền vững

Nghiên cứu của World Bank (2007); Messerschmidt.D.A, (1993); Pasha. S.A (1993); Singh. N (1993); Muhshi M.A (1997); Pragtong Komon (1993); Lawrence C. Christy, Charles E. Dileva, Jonatha M.Lindsay, Patrice Tallakam (2007); World Bank (2009); Sofia R. Hirakuri (2003); ... Các tác giả tập trung vào phát triển ngành lâm nghiệp ở các quốc gia nghiên cứu đều phải dựa trên luật pháp, sự thay đổi của pháp luật, quản lý, vấn đề sở hữu, tổ chức sản xuất và phát triển lâm nghiệp theo hướng bền vững phải gắn với vấn đề xóa đói giảm nghèo tăng thu nhập cho người dân vùng cao, giải quyết các vấn đề về môi trường, việc làm, trách nhiệm của người dân với vấn đề bảo vệ và phát triển rừng.

1.2. TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU Ở VIỆT NAM

1.2.1. Tình hình nghiên cứu về lâm nghiệp và mối quan hệ giữa phát triển lâm nghiệp đối với các mặt của KTXH, đời sống, văn hóa của người dân vùng cao ở nước ta

- Nghiên cứu về lâm nghiệp, các quan điểm về rừng, nghề rừng
- Lâm nghiệp xã hội, mối quan hệ giữa phát triển lâm nghiệp đối với các mặt của KTXH, đời sống, văn hóa của người dân vùng cao ở nước ta.

1.2.2. Tình hình nghiên cứu chung về chính sách, pháp luật và quản lý nhà nước về lâm nghiệp ở nước ta

Các tác giả Nguyễn Thanh Huyền (2012); Cao Thị Lý (2008); Hà Công Tuấn (2006); Vũ Dũng (2006); Hoàng Huy Tuấn (2013); Vũ Thị Bích Thuận (2015); Lê Thanh Hoài (2013);... nghiên cứu về tác động của các chính sách, pháp luật và QLNN về ngành lâm nghiệp trong cả nước.

1.2.3. Tình hình nghiên cứu về phát triển kinh tế lâm nghiệp, chế biến lâm sản, chuỗi giá trị, liên kết kinh tế và giá trị môi trường và dịch vụ môi trường của lâm nghiệp ở nước ta

Các tác giả Lê Vĩnh Cẩn (2006); Trần Thị Thu Thủy (2010); Nguyễn Hồng Lĩnh (2007); Phạm Văn Khôi (2009); Hoàng Liên Sơn và Phạm Thị Luyện (2013); Tô Đức Hạnh (1999); Nguyễn Văn Khiết (2014); Vi Thái Lang (2015);... nghiên cứu về phát triển kinh tế lâm nghiệp gắn với chế biến lâm sản, chuỗi giá trị, liên kết kinh tế và giá trị môi trường và dịch vụ môi trường của lâm nghiệp ở nước ta.

1.3. NHỮNG KHOẢNG TRỐNG CẦN TIẾP TỤC NGHIÊN CỨU

Qua xem xét các đề tài, luận án, công trình nghiên cứu khoa học, có thể thấy, các tác giả nước ngoài và trong nước rất quan tâm đến phát triển lâm nghiệp cộng đồng, tự quản, LNXH, phát triển lâm nghiệp gắn với chế biến lâm sản, chuỗi giá trị, liên kết kinh tế, đặc biệt là bảo vệ và sản xuất lâm nghiệp sao cho vừa hiệu quả vừa bảo vệ môi trường, văn hóa và xã hội. Họ chỉ ra rằng, muốn phát triển lâm nghiệp phải nâng cao sự quản lý của nhà nước về lâm nghiệp. Mặt khác, các công trình này cũng tập trung đánh giá thực trạng và đề xuất các giải pháp phát triển lâm nghiệp nói chung, ít chú ý đến phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường.

Vấn đề đặt ra và hướng nghiên cứu của đề tài luận án sẽ nhằm vào những điểm mới trong nhận thức lý luận về phát triển lâm nghiệp trong nền KTTT ở Việt Nam nói chung, một tỉnh nói riêng; những thuận lợi, khó khăn của tỉnh Bắc Giang, thực trạng phát triển ngành lâm nghiệp trong nền KTTT ở tỉnh Bắc Giang giai đoạn 2000 – 2016 và giải pháp thúc đẩy phát triển lâm nghiệp trong nền KTTT trên địa bàn tỉnh đến năm 2025, tầm nhìn đến năm 2035.

Chương 2

CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN VỀ PHÁT TRIỂN LÂM NGHIỆP TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG

2.1. PHÁT TRIỂN LÂM NGHIỆP TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG: KHÁI NIỆM, ĐẶC ĐIỂM, VAI TRÒ

2.1.1. Khái niệm lâm nghiệp và phát triển lâm nghiệp

2.1.1.1. Khái niệm về lâm nghiệp và phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường

- *Khái niệm lâm nghiệp:* Lâm nghiệp là ngành sản xuất vật chất độc lập của nền kinh tế, có chức năng xây dựng rừng, quản lý bảo vệ rừng, khai thác lợi dụng rừng, chế biến lâm sản và cung cấp các dịch vụ môi trường có liên quan đến rừng; đồng thời ngành lâm nghiệp cũng có chức năng bảo vệ môi trường, bảo tồn đa dạng sinh học, phát huy các chức năng phòng hộ, góp phần xóa đói giảm nghèo, đặc biệt cho dân miền núi, góp phần ổn định xã hội và an ninh quốc phòng.

- *Khái niệm về phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường:* phát triển lâm nghiệp trong kinh tế thị trường về thực chất là phát triển lâm nghiệp hàng hóa, vừa tuân theo các quy luật chung của phát triển kinh tế, vừa thể hiện tính đặc thù của lâm nghiệp là đa chức năng với tư cách vừa phát triển kinh tế gắn với thị trường vừa giải quyết các vấn đề về môi trường, góp phần tạo việc làm, xóa đói giảm nghèo cho người dân vùng cao, góp phần ổn định xã hội và ANQP.

2.1.1.2. Các lý thuyết về phát triển và phát triển nông, lâm nghiệp

Như vậy, phát triển kinh tế bao gồm những nội dung sau:

Thứ nhất là, sự tăng trưởng là sự tăng lên của tổng sản phẩm xã hội và thu nhập bình quân đầu người.

Thứ hai là, sự biến đổi cơ cấu kinh tế theo hướng: tỷ trọng ngành nông, lâm nghiệp ngày càng giảm, tỷ trọng ngành công nghiệp và dịch vụ ngày càng tăng trong tổng sản phẩm quốc dân.

Thứ ba là, đời sống của nhân dân ngày càng cao về phúc lợi xã hội, tiêu chuẩn sống, giáo dục, sức khỏe và sự bình đẳng về kinh tế, chính trị, xã hội. Mục tiêu của các quốc gia không chỉ dừng lại ở phát triển kinh tế mà cơ bản hơn là phát triển kinh tế bền vững.

Ngoài ra là các lý thuyết về tăng trưởng và phát triển kinh tế như: Lý thuyết cất cánh của W.W.Rostow; Lý thuyết về “cái vòng luẩn quẩn” và “Cú huých” từ bên ngoài của Samueller; Lý thuyết về tập trung ruộng đất và nền kinh tế nông dân; Lý thuyết về di chuyển lao động nông thôn.

2.1.2. Đặc điểm phát triển lâm nghiệp trong kinh tế thị trường

2.1.2.1. Tính đa dạng của phân công lao động và sản phẩm

Trong kinh tế thị trường tham gia vào sản xuất lâm nghiệp có nhiều chủ thể khác nhau như hộ nông dân, hợp tác xã, doanh nghiệp thuộc các thành phần kinh tế khác nhau. sự liên kết giữa công nghiệp và nông, lâm nghiệp ngày càng chặt chẽ, tăng trưởng lâm nghiệp dựa vào ứng dụng tiến bộ KHCN gắn với tổ chức sản xuất hiệu quả phục vụ thị trường, thúc đẩy phát triển công nghiệp chế biến lâm sản, đưa công nghiệp về nông thôn, tạo việc làm và thu nhập cho nông dân.

Để đáp ứng nhu cầu về sản phẩm cho xã hội thì nhà nước cũng đã dần thay đổi về vai trò, chức năng và nhiệm vụ trong quản lý phát triển lâm nghiệp đó là quản lý ngành lâm nghiệp theo hành chính mệnh lệnh sang việc quản lý phát triển lâm nghiệp trong nền kinh tế thị trường từ đó dẫn đến sự chuyển đổi về phân công lao động nhằm sản xuất ra nhiều sản phẩm phù hợp với nhu cầu về sản phẩm của xã hội.

2.1.2.2. Mối quan hệ giữa Nhà nước – Thị trường – Các chủ thể SXKD lâm nghiệp

Trong nền KTTT với sự đa dạng về hình thức sở hữu, có nhiều chủ thể tham gia vào việc SXKD, quản lý, bảo vệ và phát triển tài nguyên rừng như: Nhà nước, doanh nghiệp, hộ gia đình, cá nhân, cộng đồng dân cư, thậm chí cả tổ chức, cá nhân nước ngoài...

Dưới sự tác động của thị trường thì Nhà nước cũng cần có sự điều chỉnh cơ chế chính sách, hệ thống luật pháp nhằm khuyến khích các chủ thể sản xuất kinh doanh tham gia đầu tư phát triển lâm nghiệp trong khuôn khổ pháp luật cho phép nhằm thu được lợi ích. Ngoài ra trong quản lý phát triển lâm nghiệp Nhà nước cần phân phối hợp lý các lợi ích, lợi ích kinh tế, lợi ích xã hội và lợi ích môi trường, lợi ích ngắn hạn và lợi ích dài hạn... Kinh tế thị trường luôn tạo ra cơ hội cho mọi người sáng tạo, thúc đẩy họ cải tiến nề lối làm việc nhằm đem lại hiệu quả kinh tế cao nhất và đào thải các nhà